

PROF. DR TADEUSZ KOWAL
(1924—1979)

Dnia 19 kwietnia 1979 r. zmarł przedwcześnie Profesor dr Tadeusz Kowal, wieloletni kierownik Zakładu Botaniki Farmaceutycznej Akademii Medycznej w Poznaniu.

Tadeusz Łucjan Kowal urodził się 4 stycznia 1924 r. w Augustowie. Szkołę podstawową i 3 klasy gimnazjum ukończył w Łańcucie. W czasie okupacji (1940—44) był pracownikiem fizycznym w Zarządzie Miejskim w Łańcucie. Po wyzwoleniu kontynuował naukę w Państwowym Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącym im. H. Sienkiewicza w Łańcucie, gdzie w r. 1945 uzyskał świadectwo dojrzałości. Studia wyższe na wydziale Nauk Przyrodniczych Uniwersytetu i Politechniki we Wrocławiu rozpoczął w 1946, uzyskując w 1950 r. tytuł magistra filozofii z zakresu botaniki. Praca dyplomowa nosiła tytuł „Opracowanie kopalnych nasion *Chenopodium*, *Atriplex* i owoców *Rumex* z Gdańska i Tumu k. Łęczycy”.

Działalność naukową pod kierunkiem prof. dr Józefa Mądalskiego rozpo-

czął 12. XI. 1949 r., jako zastępca asystenta w Katedrze Botaniki Farmaceutycznej Uniwersytetu i Politechniki, a od 1950 r. Akademii Medycznej we Wrocławiu. W 1951 r. zostaje mianowany asystentem, a w 1956 adiunktem.

Stopień naukowy kandydata nauk biologicznych uzyskuje w 1958 r. na Wydziale Nauk Przyrodniczych Uniwersytetu Wrocławskiego na podstawie rozprawy „Studia nad morfologią owoców europejskich rodzajów podrodzin *Scirpoideae* Pax., *Rhynchosporoideae* Ascherson et Graebner i części *Caricoideae* Pax”.

W 1962 r. Rada Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi UMK w Toruniu nadaje Profesorowi Kowalowi stopień doktora habilitowanego na podstawie dysertacji pt. „Studia nad morfologią i anatomią nasion *Portulacaceae* Rchb.”

1. IX. 1963 r. Prof. Kowal obejmuje kierownictwo Zakładu Botaniki Farmaceutycznej AM w Poznaniu. Tytuł profesora nadzwyczajnego nauk farmaceutycznych otrzymuje w marcu 1971 roku.

Głównym niewątpliwie nurtem zainteresowań naukowych Profesora Kowala była karpologia. Prace z tego zakresu mają charakter kompleksowych opracowań morfologiczno-anatomicznych owoców i nasion. W początkowych publikacjach z tej dziedziny wypracował założenia metodyczne, a także wytyczył problemy stojące przed diagnostyką karpologiczną. Wysunął wówczas oryginalną koncepcję stworzenia systematyki karpologicznej, niezależnej od systematyki roślin.

Spośród dwuliściennych opracował *Chenopodiaceae* (*Chenopodium*, *Atriplex*), *Amaranthaceae* (*Amaranthus*), *Portulacaceae* (*Portulaca*, *Montia*, *Claytonia*, *Levisia*, *Anacampseros*, *Talinum*,) *Caryophyllaceae* (*Delia*, *Spergula*, *Spergularia*, *Dianthus*), *Rosaceae* (*Geum*), *Umbelliferae* (*Anthriscus*, *Chaerophyllum*, *Peucedanum*, *Heracleum*) i *Scrophulariaceae* (*Digitalis*). Z jednoliściennych zainteresowania Profesora Kowala skupiały się przede wszystkim na rodzinie *Cyperaceae*. Ostatnio zajmował się trudnym i silnie zróżnicowanym rodzajem *Carex*. Tego ogromnego przedsięwzięcia nie danym Mu było dokończyć, jakkolwiek wykonana jest najistotniejsza część tego dzieła w postaci oryginalnych i jak zawsze pięknych tablic z rysunkami pęcherzyków i owoców. Praca ta, pomimo zrozumiałych trudności, zostanie przygotowana do druku.

Obok karpologii wielką pasję Profesora stanowiła kwestia zastosowania metod matematycznych w systematyce roślin. Zaproponował szereg nowych rozwiązań metodycznych, mających na celu adaptację Taksonomii Wrocławskiej, czyli metody dendrytowej. Odnoszą się one m. in. do reguł wyrażania cech, wyszukiwania cech sprzężonych i przeciwstawnych, roli liczby cech przy wyróżnianiu taksonów. Za szczególnie ważne i twórcze osiągnięcia w dziedzinie adaptacji metody dendrytowej do rozwiązywania różnorodnych zagadnień systematyki roślin Minister Zdrowia i Opieki Społecznej przyznał Mu w roku akademickim 1973/1974 nagrodę indywidualną II stopnia. W ostatniej pracy z tego cyklu przedstawił Prof. Kowal zasady i możliwości posługiwania się metodą dendrytową oraz podsumował 25-letni dorobek prac adaptacyjnych tej metody do taksonomii roślin. Metoda dendrytowa wykorzystywana była również w systematyce zoologicznej. Profesora Kowala spotkało wyróżnienie przez utrwalenie Jego nazwiska w entomofaunie Konga — Brazzaville (*Kaila kowalii* Dworakowska).

W zakresie diagnostyki morfologicznej i anatomicznej szczególnie godnym podkreślenia osiągnięciem jest opracowanie przez Niego tablic do 5 zeszytów Atlasu Flory Polskiej i Ziem Ościennych. Unikalny sposób eksponowania pokroju roślin i poszczególnych elementów morfologicznych jest wysoko ceniony przez botaników.

Praktyczne znaczenie posiadają opracowania dotyczące anatomii porównawczej organów wegetatywnych roślin leczniczych i trujących.

Profesor Kowal aktywnie uczestniczył w pracach nad rozmieszczeniem roślin naczyniowych na Śląsku, a po przejściu do Poznania wraz z współpracownikami badał rozmieszczenie i zasobność stanowisk niektórych roślin leczniczych, pozyskiwanych ze stanu naturalnego.

Z właściwą sobie pedanterią, skrupulatnością i konsekwencją powiększał stale zbiory karpologiczne, liczące obecnie ponad 1500 taksonów.

Wiele wysiłku włożył również Profesor Kowal w gromadzenie zbiorów zielnikowych, które wynoszą obecnie ok. 45 tys. arkuszy roślin naczyniowych.

Zajmował się również Profesor zagadnieniem diagnostyki, badaniem ciał czynnych oraz wartości terapeutycznej roślin leczniczych. W ostatnich latach pracował nad działaniem antybiotycznym i antymitotycznym związków pochodzenia roślinnego.

Pieczęłowicie wykorzystał swoje bogate doświadczenia dydaktyczne stale unowocześniając ćwiczenia z botaniki farmaceutycznej. Jego opracowania skryptowe dają pełną podstawę, w zakresie botaniki, do wykonywania analizy leczniczych surowców roślinnych. Metoda prowadzenia ćwiczeń na szerokim materiale uczyła studentów samodzielnej analizy botanicznej, asystentów zaś zmuszała do ciągłego wzbogacania wiedzy.

Prof. Tadeusz Kowal był silnie związany z Polskim Towarzystwem Botanicznym, którego był wieloletnim (od 1948 r.) i zasłużonym członkiem. W latach 1959—1963 piastował funkcję skarbnika Oddziału Wrocławskiego PTB, a w latach 1965—1967 był przewodniczącym Oddziału Poznańskiego, biorąc czynny udział w organizowaniu XXXVII Ogólnopolskiego Zjazdu PTB, który odbył się w Poznaniu. Był również członkiem Opolskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Od 1975 r. był członkiem Komitetu Botanicznego PAN, od 1977 r. członkiem Rady Redakcyjnej „Acta Paleobotanica”, w latach 1977—1978 członkiem, a od 1978 r. Przewodniczącym Rady Redakcyjnej Atlasu Flory Polskiej i Ziem Ościennych.

Wiele czasu poświęcał na działalność społeczną w Uczelni. W ciągu kilkunastoletniej pracy w Akademii Medycznej w Poznaniu zasiadał w licznych komisjach, pełnił funkcje dydaktyczno-wychowawcze, które zawsze traktował z należytą odpowiedzialnością.

Uznaniem dla jego rzetelnej i twórczej pracy było nadanie Mu odznaki „XV-lecia Wyzwolenia Śląska” i odznaki „Za zasługi w rozwoju województwa poznańskiego”. Za całokształt pracy w 1975 r. został Profesor odznaczony „Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski”.

Trwałym osiągnięciem Prof. dra Tadeusza Kowala jest Jego dorobek w dziedzinie kształcenia kadr. Pod Jego kierunkiem wykonano w Zakładzie Botaniki

Farmaceutycznej AM w Poznaniu 89 prac magisterskich i 6 rozpraw doktorskich. W toku są 2 prace habilitacyjne, przez Niego zainicjowane.

Profesor Tadeusz Kowal był człowiekiem wyjątkowego charakteru. Przede wszystkim był oddany nauce, która wypełniała bez reszty Jego życie. Posiadał rzadki talent organizowania sobie pracy. Podziwialiśmy jego pogodne usposobienie, spokój, umiar, niezwykle pracowitość, wyważone i przemyślane sądy.

Scalał Swój zespół dzięki wspólnym pracom naukowym i organizacyjnym, w których zawsze sam aktywnie współuczestniczył. Był nade wszystko wyrozumiałym przełożonym i dobrym człowiekiem.

Mimo przewlekłej choroby serca pracował do ostatnich chwil. Odszedł w pełni sił twórczych, pełen ambitnych zamiarów na przyszłość w dniu, w którym odwiedził Swój zakład po przeszło 2-miesięcznej chorobie. Jego ostatnie spotkanie z nami odczuliśmy jako pożegnanie...

Anna Krupińska, Karol Latowski

WYKAZ PUBLIKACJI NAUKOWYCH PROF. DR TADEUSZA KOWALA

1952. Szczątki roślinne z wykopalisk w Gdańsku. Studia wczesnośredniowieczne. Wydawn. Zakł. Narod. im. Ossolińskich, Warszawa—Wrocław, 1: 97—98.
1953. Klucz do oznaczania nasion rodzajów *Chenopodium* L. i *Atriplex* L. Monogr. Bot., 1: 87—163.
1954. Cechy morfologiczne i anatomiczne nasion rodzaju *Amaranthus* L. oraz klucze do ich oznaczania. Ibidem, 2: 162—193.
1957. *Chenopodiaceae* (Pars 1). W: J. Mądalski. Atlas Flory Polskiej i Ziem Ościennych, t. VII, z. 1 (33 tab.). PWN, Warszawa—Wrocław.
- Nowy sposób prowadzenia ćwiczeń z botaniki (wsp.: Cz. Bańkowski, W. Ganszer, O. Kostecka-Mądalska, E. Kuźniewski). Wiad. bot., 1 (2): 127—133.
1958. Metoda dendrytowa i sposób jej stosowania (wsp.: E. Kuźniewski). Ibidem, 2 (3): 141—147.
- Studia nad morfologią owoców europejskich rodzajów podrodzin *Scirpoideae* Pax., *Rhynchosporoideae* Ascherson et Graebner i części *Caricoideae* Pax. Monogr. Bot., 6: 97—150.
1959. Nowa cecha diagnostyczna dla *Atriplex tataricum* L. Fragm. Flor. et Geobot., 5 (1): 7—9.
- Uogólnienie metody dendrytowej i zastosowanie jej do systematyki roślin na przykładzie rodzajów *Chenopodium* L. i *Atriplex* L. (wsp.: E. Kuźniewski). Acta Soc. Bot. Pol., 28 (2): 249—262.
1960. *Chenopodiaceae* (Pars 2). W: J. Mądalski. Atlas Flory Polskiej i Ziem Ościennych, t. VII, z. 2 (37 tab.). PWN, Warszawa—Wrocław.
1960. Nowe zastosowanie metody dendrytowej (wsp.: E. Kuźniewski). Wiad. bot., 4 (1): 49—53.
1961. Zastosowanie metody dendrytowej do badania zmienności fluktuacyjnej. Kwartalnik Opolski, Zesz. Przyrod., 1: 31—38.
- O kilku niewyróżnianych gatunkach *Chenopodium* L. wchodzących w skład flory Śląska. Ibidem, 1: 48—52 + tabela cech
- Nowe ujęcie systematyczne w podrodzinach rodziny *Cyperaceae*. (wsp.: S. Marek), Ibidem, 1: 55—68.
- Wyniki badań florystycznych Śląska za rok 1959 (wsp.: J. Mądalski, E. Kuźniewski, S. Michałak, J. Serwatka). Ibidem, 1: 92—103.
- Studia nad morfologią i anatomią nasion *Portulacaceae* Rchb. Monogr. Bot., 12: 3—34 + 7 tablic.
1962. *Caryophyllaceae* (Pars 1). W: J. Mądalski. Atlas Flory Polskiej i Ziem Ościennych, t. VII, z. 3 (34 tab.). PWN, Warszawa—Wrocław.
- Badania zawartości olejku w okresie rocznej wegetacji w różnych organach *Ruta graveolens* L. subsp. *hortensis* (Miller) Gams. (wsp.: Cz. Bańkowski). Acta Pol. Pharm., 19 (6): 497—505.
- Materiały do rozmieszczenia roślin naczyniowych na Śląsku zebranych w 1960 r. (wsp.: J. Mądalski)

- ski, E. Kuźniewski, J. Serwatka i M. Ciaciura). *Kwartalnik Opolski, Zesz. Przyrod.*, 2: 39—66.
- Materiały zielnikowe do flory Śląska. Rodziny: *Amaranthaceae*, *Oxalidaceae*, *Papaveraceae*, *Resedaceae*, *Umbelliferae*. *Ibidem*, 2: 91—97.
 - Zagadnienie kryterium gatunku w systematyce. *Ibidem*, 2: 145—152.
1963. Materiały do rozmieszczenia roślin naczyniowych na Śląsku zebrane w 1961 r. (wsp.: J. Mądalski, E. Kuźniewski, J. Serwatka i M. Ciaciura). *Zesz. Przyrod. Opolskiego Tow. Przyj. Nauk.* 3: 65—137.
1964. Współczesne systemy i kierunki rozwoju prac karpologicznych. *Ibidem*, 4: 101—114.
- Nowe stanowiska roślin rzadkich na Śląsku (wsp.: M. Ciaciura). *Ibidem*, 4: 125—134.
 - Sprawozdanie z badań nad rozmieszczeniem roślin naczyniowych na Śląsku za 1962 r. (wsp.: J. Mądalski, E. Kuźniewski, J. Serwatka i M. Ciaciura). *Ibidem*, 4: 171—175.
1965. Zasady i przykłady systematyki roślin metodą dendrytową. *Prace Wrocł. Tow. Nauk.* B 117: 1—67. Wrocław.
1966. Studia systematyczne nad nasionami rodzajów *Delia Dum*, *Spergula L.* i *Spergularia* Presl. *Monogr. Bot.*, 21: 245—270.
- Studia systematyczne nad nasionami *Dianthus L.* (wsp.: H. Wojterska). *Ibidem*, 21: 271—297.
 - Analiza botaniczna. Skrypt. (wsp.: A. Krupińska, K. Latowski, Z. Macher, M. Pawłow, St. Pic, H. Wojterska). Akademia Medyczna w Poznaniu, 1—165 + 40 tablic.
1967. Materiały do rozmieszczenia roślin naczyniowych na Śląsku zebranych w 1962 r. (wsp.: J. Mądalski, E. Kuźniewski, J. Serwatka i M. Ciaciura). *Zesz. Przyrod. Opolskiego Tow. Przyj. Nauk.*, 7: 3—77.
1968. Wspomnienie pośmiertne o Prof. dr Zygmuncie Czubińskim. *Biologia w szkole*, 1: 51—52.
- *Cyperaceae* — *Caricoideae* (Pars 2). W: J. Mądalski. *Atlas Flory Polskiej i Ziem Ościennych*, t. III, z. 3, (35 tab.). PWN, Warszawa—Wrocław.
1969. Anatomiczne cechy diagnostyczne leczniczych i trujących gatunków *Anthriscus Pers.* (wsp.: K. Latowski, Z. Macher, St. Pic). *Ann. Pharm.*, 7: 39—59.
- Diagnostyka anatomiczna krajowych gatunków *Geum L.* (wsp.: A. Krupińska). *Ibidem*, 7: 61—72.
 - Morfologia i anatomia ziarniaków krajowych gatunków rodzaju *Bromus L.* (wsp.: W. Rudnicka-Sternowa). *Monogr. Bot.*, 29: 3—68.
 - Cechy diagnostyczne owoców i nasion rodzaju *Geum L.* (wsp.: A. Krupińska). *Ibidem*, 29: 69—119.
1970. Zarys botaniki farmaceutycznej. Skrypt. Akademia Medyczna w Poznaniu, cz. I: 1—225, cz. II: 225—446.
- Badania olejku z cetyny i gałązek *Juniperus communis L.* (wsp.: A. Krupińska). *Ann. Pharm.*, 8: 83—91.
1971. Plant biomass-production indices (wsp.: A. Krupińska, K. Latowski, St. Pic). *Ekologia Polska*, 19, (6): 87—92.
- Badania nad dynamiką gromadzenia olejków u *Levisticum officinale Koch.* (wsp.: St. Pic). *Ann. Pharm.*, 9: 45—56.
 - Anatomiczne cechy diagnostyczne krajowych gatunków rodzaju *Chaerophyllum L.* em. Hoffm. (wsp.: K. Latowski, Z. Macher). *Ibidem*, 9: 57—79.
1972. Bolesław Broda. Metody histochemii roślinnej. PZWL, 1971. Recenzja. W: *Farmacja Polska*, 28 (5): 555—556.
1973. Morfologiczne i anatomiczne cechy diagnostyczne owoców wybranych gatunków rodzaju *Chaerophyllum L.* em. Hoffm. (wsp.: K. Latowski). *Pozn. Tow. Przyj. Nauk, Prace Kom. Biol.*, 25 (7): 3—31.
- Morfologiczne i anatomiczne cechy diagnostyczne owoców wybranych gatunków rodzaju *Peucedanum L.* (wsp.: H. Wojterska). *Ibidem*, 25 (7): 33—67.
 - A simple way of finding linked and antagonistic characters by means of table of characters used in the dendrite method. *Acta Soc. Bot. Pol.*, 42 (1): 73—102.
 - The role of the number of characters in distinguishing taxa in taxonomic investigations performed by the dendrite method. *Ibidem*, 42 (1): 103—119.

- Analiza histologiczna roślin (wsp.: A. Krupińska, K. Latowski, St. Pic, H. Wojterska). Skrypt. Wydawn. Uczelniane Akademii Medycznej w Poznaniu, 1—170 + 13 tablic.
- Henryk Bukowiecki i Mirosława Furmanowa. Botanika farmaceutyczna. PZWL, 1972. Recenzja. W: Biul. Gł. Bibl. Lek., 22 (8—9): 356—358.
1974. *Cyperaceae* — *Caricoideae* (Pars 3). W: J. Mądalski. Atlas Flory Polskiej i Ziem Ościennych, t. III, z. 4 (31 tab.). PWN. Warszawa—Wrocław—Kraków.
- Badania nad produkcją biomasy i zawartością oleju u *Asarum europaeum* L. (wsp.: A. Krupińska). Ann. Pharm., 11: 125—139.
- Prof. dr Irena Turowska, doc. dr Stanisław Kohlmünzer, mgr Janina Molik-Węgiel. Skorowidz fito-histo-chemiczny. Akademia Medyczna w Krakowie, 1970. Recenzja. W: Kosmos A 6 (131): 628—629.
1975. Studia nad morfologią owoców niektórych gatunków rodzaju *Heracleum* L. Monogr. Bot., 49: 79—109.
- Studia nad anatomią owoców niektórych gatunków rodzaju *Heracleum* L. (wsp.: St. Pic). Ibidem, 49: 111—137.
1976. Badania frakcji lotnej z parą wodną, wyodrębnionej z buraka zwyczajnego — *Beta vulgaris* L. var. *esculenta* (*Chenopodiaceae*). (wsp.: K. Drost-Karbowska, Z. Kowalewski, M. Szauffer). Herba Polonica, 3—4: 247—253.
- Broda Bolesław. Zarys botaniki farmaceutycznej. PZWL, 1975, Recenzja. W: Biul. Gł. Bibl. Lek., 25 (5—6): 228—230.
1977. Analiza botaniczna. Skrypt. (wsp.: A. Krupińska, K. Latowski, St. Pic, H. Wojterska). Wydawn. Uczelniane Akademii Medycznej w Poznaniu, 1—227+47 tablic. II wyd. zmien. i uzupełn.
- Rozmieszczenie i zasobność stanowisk naturalnych *Centaurium umbellatum* Gilib., *Frangula alnus* Mill., *Helichrysum arenarium* (L.) Moench. i *Hypericum perforatum* L. na terenie województw: poznańskiego, konińskiego, leszczyńskiego i kaliskiego. (wsp.: St. Pic, M. Wesołowska, B. Buk, H. Rydzewska). Herba Pol., 23 (2): 149—153.
- Badania porównawcze wpływu witamin, cytotatyków i nowych związków o spodziewanym działaniu przeciwnapromiennym na kiełkowanie diaspór grochu, kopru i słonecznika. (wsp.: A. Krupińska, K. Latowski, St. Pic, H. Wojterska). Acta Agrobot., 30 (1): 33—49.
- Diagnostyka karpologiczna, zagadnienia systematyczne i sprzężenie cech roślin z obecnością lanatozydów u niektórych europejskich gatunków *Digitalis* L. (wsp.: M. Wesołowska). Ann. Pharm., 13: 101—130.
- Badania nad produkcją biomasy i alkaloidów u *Chelidonium maius* L. (wsp.: St. Pic). Ibidem, 13: 73—99.
1978. Zasady i możliwości posługiwania się Taksonomią Wrocławską w świetle 25-letnich prac adaptacyjnych tej metody do taksonomii roślin. Wiad. bot., 22 (2): 92—111.
- Badania nad produkcją biomasy u *Mercurialis perennis* L. (wsp.: K. Latowski). Pozn. Tow. Przyj. Nauk, Kom. Biol., 50: 5—25.
- Badania nad produkcją biomasy u *Aegopodium podagraria* L. (wsp.: A. Krupińska, H. Wojterska). Ibidem, 50: 27—41.
- Badania nad produkcją biomasy u *Convallaria maialis* L. (wsp.: K. Latowski, H. Wojterska). Ibidem, 50: 43—58.

Adres autorów:

DR ANNA KRUPIŃSKA

Akademia Medyczna w Poznaniu, Instytut Leku, Zakład Botaniki Farmaceutycznej, al. Stalingradzka 1, 61-712 Poznań

DR KAROL LATOWSKI

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Instytut Biologii, Zakład Taksonomii Roślin, al. Stalingradzka 14, 61-713 Poznań